

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС ДОКЛАДЪТ НА БРОУДИ

Превод от испански: Десислава Николаева, 2004

chitanka.info

Измежду страниците на екземпляра от първия том на „Хиляда и една нощ“ в превод на Лейн (Лондон, 1840), който скъпият ми приятел Паулино Кейнс ми достави, открих ръкописа, чието съдържание сега ще оповестя пред света. Безукорната калиграфия — изкуство, което заради пишещите машини напълно сме забравили — ме кара да мисля, че е написан приблизително по същото време. Лейн, както добре знаем, разточително е изпълвал страничните полета на своя превод с обяснителни бележки, допълнения, уточнения, а понякога и с поправки, при това почеркът е същият както на ръкописа. Сякаш читателят повече би се заинтересувал от обичаите на исляма, отколкото от вълшебните приказки на Шехеразада. За Дейвид Броуди, чийто подпис с многобройни завърнкулки стои в края, не можах да науча нищо друго, освен че е шотландски мисионер, роден в Абърдийн, проповядвал християнството в Централна Африка, а покъсно — и сред тропическите гори на Бразилия, където го отвел фактът, че владеел португалски. Не зная кога и къде е умрял. Ръкописът, доколкото ми е известно, никога не е бил отпечатван.

Ще представя дословно този ръкопис въпреки безцветния му език, като ще пропусна само няколко цитата от Библията и един любопитен пасаж за сексуалните навици на яхусите^[1], който добрият презвитерианец свенливо е поверил на латинския. Първата страница липсва.

* * *

„... в земите, опустошавани от маймуночовеците, се срещат *Млх*, които аз ще наричам *яхуси*, та читателите да не забравят за животинската им природа (пък и поради липсата на гласни в примитивния им език е невъзможна каквато и да е транскрипция на имената). Племето им наброява, струва ми се, не повече от седемстотин души заедно с *нр*, които живеят доста по на юг сред горите. Посочената цифра е приблизителна, тъй като, с изключение на краля, кралицата и неколцината шамани, яхусите нямат жилище и спят там, където ги завари нощта. Блатната треска и постоянните нашествия на маймуночовеците значително намаляват числеността им. Само неколцина от тях имат имена. За да повикат някого, хвърлят по

него кал. Виждал съм също как, за да повикат някой близък, яхусите лягат на земята и започват да се търкалят. По външен вид не се отличават от *кру*, но имат по-ниско чело и не изглеждат толкова черни заради лекия бакърен оттенък на кожата. Храната им се състои главно от плодове, корени и влечуги; пият котешко и прилепово мляко и ловят риба с голи ръце. По време на ядене се крият или затварят очи; всичко останало вършат открито, също като философите от киническата школа. Поглъщат сурови труповете на шаманите, краля и кралицата, за да усвоят способностите им. Когато ги порицах за тоя им обичай, те се пипнаха по корема и по устата, за да покажат може би, че и мъртвите са храна, или — но това би било твърде остроумно за тях — за да разбере, че всичко, което изяждаме, в края на краищата се превръща в човешка плът.

Когато воюват, си служат със заклинания и с камъни, които трупат на грамади. Ходят голи — не познават облеклото и татуировките.

Смятам достоен за отбелязване факта, че макар да притежават обширно тревисто плато, където има извори с бистра вода и сенчести дървета, те са предпочели да се скупчат долу в блатата, сякаш се наслаждават на жестокото екваториално слънце и на мръсотията. Склоновете са стръмни и биха могли да служат като стена за защита от атаките на маймуночовеците. В планините на Шотландия древните кланове са строили замъците си по върховете на хълмове; споменах този обичай пред шаманите и им намекнах, че биха могли да го вземат като пример за подражание, но всуе. Единственият ефект бе, че ми позволиха да си направя колиба горе на платото, където нощем е по-прохладно.

Племето има крал, чиято власт е абсолютна, но подозирам, че всъщност управляват четиримата шамани, които са го избрали и които му помагат да управлява. Всяко новородено момче се подлага на внимателен преглед; ако по него открият особени белези — така и не узнах какви точно, — го провъзгласяват за крал на яхусите. Веднага след това го скопяват, изгарят му очите и му отрязват ръцете до китките и краката до глезените, та нищо на тоя свят да не го отвлича от мъдростта. Живее затворен в пещера, наричана Замък (*Кзр*)^[2], където имат достъп само четиримата шамани и две робини, които се грижат за него и го мажат с животински испражнения. По време на война

шаманите изкарват краля от пещерата, показват го на хората от племето, за да им вдъхнат смелост, и като талисман или знаме го носят там, където се води най-ожесточен бой. В такива случаи той обикновено загива веднага под градушката от камъни, която маймуночовеците изсипват върху него.

Кралицата, на която не е позволено да вижда своя крал, живее в друг Замък. Тя благоволи да ме приеме; беше усмихната, млада и миловидна, доколкото позволяваше расата ѝ. Голотата ѝ бе прикрита единствено от няколко метални гривни, украсени със слонова кост, и от огърлица от зъби. Тя ме огледа, подуши ме и ме опипа и накрая ми се предложи, и то пред очите на всичките си придворни дами. Моралът и положението ми ме задължаваха да отклоня тази чест, с която обикновено биват удостоявани шаманите и ловците на роби, най-често мюсюлмани, чиито кервани минават през земите на яхусите. Два-три пъти заби златна игла в тялото ми; такива убождания са знак на кралска милост и мнозина от племето сами се бодат, а после лъжат, че уж ги била убола кралицата. Накитите, които изброих, са чуждоземни; яхусите ги смятат за самородни, защото сами не могат да направят и най-простия предмет. За племето колибата ми беше само дърво, макар че мнозина гледаха и ми помагаха, докато я строях. Между вещите ми имаше часовник, коркова каска, компас и една Библия — яхусите ги оглеждаха, опипваха и разпитваха откъде съм ги взел. Хващаха ловджийския ми нож за острието: несъмнено го виждаха по друг начин. Не зная как би им изглеждал стол. Къща с няколко стаи щеше да бъде за тях лабиринт, но вероятно нямаше да се губят в него, както и котка не се губи в къща, макар че не може да си я представи. Всички се чудеха на брадата ми, която тогава беше рижа; дълго я гладеха.

Яхусите не изпитват нито болка, нито радост; само суровото развалено месо и смрадливите неща им доставят удоволствие. Липсата на въображение ги прави жестоки.

Вече писах за краля и кралицата, сега ще кажа няколко думи за шаманите. Както казах, те са четирима; четири е най-голямото число в тяхната аритметика. Броят на пръсти: едно, две, три, четири, много; безкрайността започва от палеца. Така смятат — доколкото ми е известно — в племената, които разбойничестват в околностите на Буенос Айрес. Въпреки че най-голямото от познатите им числа е четири, арабите, които търгуват с тях, не могат да ги излъжат, защото

при размяна стоката се дели на части от един, два, три или четири предмета, които всяка страна слага до себе си. Сделките се извършват бавно, но в замяна на това не се допускат грешки или измама. От цялото племе на яхусите само шаманите привлякоха интереса ми. Хората от простолюдието им приписват способността да превръщат в мравка или в костенурка всеки, който пожелае; забелязвайки скептицизма ми, един от тях ми показва мравуняк, сякаш това можеше да бъде доказателство. Яхусите нямат никаква или почти никаква памет; разказват за едно опустошително нападение на леопарди, но не знаят дали са го видели те, родителите им, или пък е било сън. Шаманите притежават памет, ала изключително слаба — вечер си спомнят неща, станали сутринта или най-много предишната вечер. Освен това имат пророческа дарба; заявяват с невъзмутима увереност какво ще се случи след десет-петнайсет минути. Предсказват например: «Една муха ще кацне на тила ми» или «Ей сега ще изкряска птица». Стотици пъти съм се убеждавал в тази любопитна способност. Много съм размишлявал върху това. Знаем, че миналото, настоящето и бъдещето се съхраняват до последна подробност в пророческата памет на Бога, в Неговата вечност; странно е, че хората могат да гледат безкрайно далеч назад, но не и напред. Ако си спомням с пределна яснота онзи голям платноход, който пристигна от Норвегия, когато бях едва на четири години, защо да се учудвам, че някой е способен да предвиди онова, което скоро ще се случи? От философска гледна точка паметта е нещо толкова необикновено, колкото и предсказването на бъдещето; утрешният ден е по-близо до нас от преминаването на израилтяните чрез Червено море, което все пак помним. Хората от племето нямат право да съзерцават звездите — с тази привилегия са удостоени само шаманите. Всеки шаман има по един ученик, когото от малък посвещава в тайните науки и който след смъртта му заема неговото място. Така те винаги са четирима — магическо число, защото е последното от постижимите за ума им. Своеобразно е и схващането им за ада и рая. И единият, и другият се намират под земята. В ада, където е светло и сухо, ще идат болните, старците, несретниците, маймуночовеците, арабите и леопардите; в рая, който в представите им е тъмно и блатисто място — кралят, кралицата, шаманите и всички, които на земята са били щастливи, жестоки и кръвожадни. Почитат един бог, чието име е Тор^[3], вероятно измислен

по образ и подобие на краля; това е едно недъгаво, сляпо и уродливо същество, което притежава неограничена власт. Може да приема образа на мравка или на змия.

След всичко казано дотук никой няма да се изненада, че по време на пребиваването си не успях да покръстя нито един яху. Думите «Отче наш» ги смущаваха, тъй като яхусите нямат понятие за бащинство. Не разбират как е възможно нещо, извършено преди девет месеца, да има връзка с раждането на дете; не допускат, че може да съществува подобна толкова далечна и неправдоподобна причина. Освен това всички жени имат полови сношения, но не всички стават майки.

Езикът им е сложен. Не прилича на нито един от познатите ми езици. За части на изречението изобщо не може да се говори, тъй като няма изречения. Всяка едносрична дума изразява най-общо понятие, което се уточнява от контекста или от гримаси. *Нрз* например е думата за разпръснатост или за петна от всякакъв род, но може да означава още звездно небе, леопард, ято птици, дребна шарка, капки, разпиляване или пък бягство след поражение. Обратно — *Хрл* изразява плътност или гъстота и може да означава племе, дънер, камък, купчина камъни, съвещание на четиримата шамани, полов акт и гора. Всяка дума, произнесена по друг начин или с други гримаси, придобива противоположно значение. Но нека това не ни учудва, след като в собствения ни език глаголът *to cleave* означава едновременно разцепвам и слепвам. Както казах, в езика им няма изречения, нито дори отделни словосъчетания.

Способността за абстрактно мислене, която подобен език изисква, ми подсказва, че макар и варвари, яхусите не са примитивен народ, а племе, което се е изродило. Подозрението ми се потвърждава от надписите, които открих на върха на платото — писмените им знаци приличат на руните, дълбани от нашите предци, и също като тях вече са станали неразбираеми. Изглежда, че яху са забравили писмената реч и си служат само с устната.

Развлеченията на племето са боят между специално дресирани за тая цел котки и ексекуциите, които се провеждат горе-долу така: избират някого, обвиняват го, че е посегнал на честта на кралицата или че е ял пред очите на друг човек; не се изслушват нито свидетели, нито обвиняем — просто кралят произнася присъдата. Подлагат осъдения

на изтезания, които предпочитам да не си спомням; след това го убиват с камъни. Кралицата има право да хвърли първия камък, а след това и последния, който обикновено се оказва излишен. Тълпата бурно аплодира ловкостта и хубостите ѝ и хвърля в краката ѝ рози и разни гнусни неща. Кралицата се усмихва безмълвно.

Племето има и друг обичай — поезията. На някого му хрумва да нареди пет-шест думи, най-често загадъчни. Не може да се съдържа и почва да ги изговаря гръмко, заставайки прав в средата на кръга, образуван от налягалите по земята шамани и хора от простолюдието. Ако стихотворението не събуди вълнение, не произтича нищо; ако думите на поета предизвикват смут у слушателите, те се отдръпват мълчаливо, обзети от свещен ужас. Разбират, че е осенен от духа; отсега нататък никой няма да разговаря с него, нито ще го погледне, дори собствената му майка, защото той вече не е човек, а бог, и всеки може да го убие. Ако успее да избяга, поетът намира спасение сред пясъците на север.

Вече разказах как се озовах в земята на яхусите. Читателят на тези редове сигурно помни как ме наобиколиха, как стрелях веднъж предупредително във въздуха с пушката си и как те взеха изстрела за вълшебна гръмотевица. За да поддържам тая заблуда, винаги гледах да съм без оръжие. Една пролетна утрин, точно преди да се резвидели, внезапно ни нападнаха маймуночовеците. Спуснах се тичешком от върха с пушка в ръка и убих двамина от нападателите. Останалите се разбягаха ужасени. Куршумите, както се знае, са невидими. Тогава за първи път в живота си чух да ме аплодират. Някъде тогава, ако не се лъжа, бях приет от кралицата. Паметта на яхусите е нетрайна и не може да се разчита на нея. Напуснах ги още същия следобед. Премеждията ми из тропическия лес не са от значение. Най-сетне попаднах в селище на чернокожи, които умееха да орат, да сеят и да се молят и с които можех да се разбера на португалски. Един католически мисионер, отец Фернандеш, ме приюти в колибата си и се грижи за мен, докато се съвзех достатъчно, за да продължа изнурителното си пътуване. Отначало ми се гадеше, като го гледах как отваря пред мен уста и поглъща храната си. Аз самият се прикривах с ръка или извърщах очи, но след няколко дни свикнах. С удоволствие си спомням разговорите, които водехме върху различни теологични теми. Не успях да го убедя обаче да се върне към правата Христова вяра.

Сега пиша от Глазгоу. Разказах за пребиваването си сред яхусите, но без да спомена най-главното — ужаса, който изпитвам почти непрестанно и който ме връхлита дори насън. На улицата ми се струва, че все още съм заобиколен от тях. Съзнавам, че яхусите са диво племе, дори може би най-дивото на света, и все пак би било несправедливо да не отбележим някои неща, които ги оправдават. Те имат строга йерархия, оглавена от крал, говорят език, основаващ се на абстрактни понятия, вярват подобно на евреите и гърците в божествената искра на поезията и допускат, че душата продължава да живее и след смъртта на тялото. Утвърждават справедливостта на наказанието и на наградата. Всъщност те са, с две думи, също толкова цивилизовани, колкото и ние самите въпреки многобройните ни грехове. Не съжалявам, че се сражавах в техните редици срещу маймуночовеците. Затова смятам, че сме длъжни да ги спасим. Надявам се, че правителството на Нейно величество няма да си затвори очите и ушите към изложеното в този доклад“.

[1] Препратка към утопията на Джонатан Суифт „Пътешествията на Гъливер“, книга четвърта, в която яхусите са хората — недоразвити и малоумни спрямо управляващия народ на разумните коне — бел.прев. ↑

[2] Иронична игра на думи: *кзр* всъщност представлява испанската дума за замък (*alcazar*) с премахнати гласни — всеки испаноговорещ би я схванал като арабска заради многото думи с арабски произход в испанския. Намек, че яхусите са или може би са араби — бел.прев. ↑

[3] Има се предвид буквалното значение — животински изпражнения — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.